

АНОТАЦІЯ

Ду Цзінсюй. «Формування підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти КНР». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі 01 «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки». – Харківський національний педагогічний університеті імені Г. С. Сковороди, 2020.

У дисертації досліджено стан теоретичних і практичних розробок проблеми формування підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти КНР. Доцільність дослідження зазначеної проблеми підсилюється необхідністю подолання суперечностей між: затребуваністю на сучасному ринку праці компетентних фахівців у галузі підприємництва та загальною низькою обізнаністю населення в цій царині; потребою активного використання інноваційних теоретичних доробок китайських фахівців із формування підприємницької компетентності студентів вищої школи та слабким урахуванням цих доробок українськими освітянами під час пошуку шляхів успішного розв'язання зазначеної проблеми в Україні; накопиченим у КНР перспективним досвідом формування вказаної компетентності майбутніх фахівців і недостатньою увагою українських педагогів щодо його узагальнення й виявлення можливостей творчого використання в закладах вищої освіти України.

Мета дослідження – на основі цілісного аналізу теорії та практики формування підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти КНР визначити перспективні напрями творчого застосування виявленого доробку китайських педагогів в українській вищій школі.

Відповідно до мети визначено основні **завдання дослідження**:

1. Розкрити генезу ідеї формування підприємницької компетентності особистості в Китаї.

2. Дослідити теоретичні здобутки щодо формування підприємницької компетентності студентів у вищій школі Китаю, на основі зіставлення точок зору китайських та українських учених визначити суть, структуру та зміст підприємницької компетентності студентів вищої школи.

3. Узагальнити досвід формування підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти КНР.

4. Окреслити перспективні напрями творчого використання прогресивних ідей китайських науковців і досвіду формування підприємницької компетентності студентів у вищих закладах освіти Китаю в українській вищій школі.

Об'єкт дослідження – процес формування підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти КНР.

Предмет дослідження – теорія та практика формування підприємницької компетентності студентів у китайських закладах вищої освіти.

Для виконання поставлених завдань використано комплекс таких **методів дослідження**: *теоретичних* – аналіз, синтез, зіставлення, систематизація, узагальнення результатів вивчення наукової, науково-методичної, навчальної літератури, нормативно-правових документів – із метою встановлення ступеня наукової розробленості проблеми формування підприємницької компетентності студентів китайських закладів вищої освіти, уточнення авторського розуміння суті, структури та змісту вказаної компетентності; прогностичного – для виявлення можливостей імплантації конструктивних доробок китайських педагогів із досліджуваної проблеми в освітній процес українських закладів вищої освіти; *емпіричних* – спостереження, бесіди, анкетування, тестування, вивчення продуктів підприємницької діяльності студентів – для зіставлення досвіду формування підприємницької компетентності студентської молоді в КНР та Україні; *математичних* – для кількісної обробки результатів спостережень, реєстрації результатів наукового пошуку.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

– досліджено теоретичні засади формування підприємницької компетентності студентів у вищій школі Китаю, на основі зіставлення точок зору провідних китайських та українських науковців визначено ключові поняття, зокрема розкрито суть, структуру, зміст підприємницької компетентності майбутніх фахівців;

– проаналізовано передовий досвід формування вказаної компетентності в студентів китайських закладів вищої освіти, на основі цілісного аналізу цього досвіду та теоретичних ідей китайських педагогів з окресленої проблеми визначено перспективні напрями творчого застосування виявлених напрацювань китайських педагогів в українській вищій школі;

– розкрито генезу ідеї формування підприємницької компетентності особистості в Китаї, уточнено витоки цієї ідеї (проведення протягом століть неоднозначної політики щодо підприємництва, що проявляється, з одного боку, у підтримці підприємницької діяльності та сприянні підготовці молоді до неї, а з іншого боку – в установленні жорсткого контролю й обмежень щодо представників цієї професії; приділення наставниками значної уваги питанню формування в майбутніх підприємців законослухняності й патріотизму; культивування в родинах та школах цінності підприємництва як запоруки гідного життя людини).

Набули подальшого розвитку методи, форми, засоби навчання й виховання (лекції, майстер-класи, проєкти, поїздки тощо) студентів, що забезпечують успішне формування в них підприємницької компетентності.

До наукового обігу введено значну кількість (58) невідомих і маловідомих джерел, пов'язаних із формуванням підприємницької компетентності студентів у вищій школі КНР.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що систематизовані теоретичні ідеї й узагальнений практичний досвід формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців

у китайській вищій школі можна творчо використовувати в процесі формування цієї компетентності в студентів українських закладів вищої освіти.

Отримані результати дослідження впроваджено в освітній процес Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-391 від 17.06.2020), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 1575/01-60/54 від 18.06.2020), Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро) (довідка № 1/994 від 18.06.2020).

Результати дисертаційної роботи можуть бути використані в процесі розроблення навчальних планів і програм підприємницької освіти в Україні, для вдосконалення процесу формування підприємницької компетентності в українських студентів, під час підготовки навчальних посібників і проведення занять із різних педагогічних дисциплін («Педагогіка», «Педагогіка вищої школи», «Порівняльна педагогіка», «Історія педагогіки»).

Особистий внесок здобувача у працях, опублікованих у співавторстві, полягає у виявленні шляхів формування підприємницької компетентності студентів китайських університетів, виокремленні перспективних напрямів творчого застосування китайського досвіду формування підприємницької компетентності студентів у практичній діяльності українських закладів вищої освіти, характеризуванні основних поглядів В. Сухомлинського про формування підприємницької компетентності особистості.

Апробація результатів дослідження. Основні результати й висновки роботи були оприлюднені на засіданнях кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (2017–2020 рр.); на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (Баку – Ужгород – Дрогобич, 2017), «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (Харків,

2018, 2019), «Modern science: problems and innovations» (Стокгольм, 2020), усеукраїнській – «Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського» (Харків, 2019).

У *вступі* дисертаційної роботи обґрунтовано актуальність порушеної проблеми, її зв'язок із діючою науковою програмою; визначено мету, об'єкт, предмет, завдання, методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про їх апробацію й упровадження.

У *першому розділі* дисертації «Джерельна та історіографічна база дослідження проблеми формування підприємницької компетентності студентів у вищій школі КНР» ступінь дослідженості проблеми формування підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти Китаю, схарактеризовано джерельну базу дослідження, висвітлено генезу ідеї формування підприємницької компетентності особистості в Китаї.

Зазначимо, що чільне місце серед опрацьованих джерел займають нормативні документи, що регламентують процес формування підприємницької компетентності студентів у вищій школі КНР та України; монографії, дисертації й автореферати дисертацій, матеріали періодичних видань КНР та України, науково-практичних конференцій з досліджуваної проблеми й інших близьких до неї проблем. Під час проведення дослідження також було вивчено матеріали довідкової літератури, проаналізовано зміст підручників і посібників, що використовують для підготовки майбутніх підприємців у КНР та Україні. У процесі вивчення проблеми формування підприємницької компетентності студентів китайських університетів у пригоді також стали навчальні плани, освітні програми, плани занять, дидактичні й методичні матеріали, конспекти позааудиторних занять, у тому числі представлені в електронній формі на сайтах університетів.

Опрацювання широкого кола різних джерел дало змогу встановити, що науковці не здійснювали комплексне вивчення проблеми формування підприємницької компетентності студентів китайських університетів, а також

не визначали перспективи творчого використання доробок з указаної проблеми китайських фахівців в освітньому процесі українських закладів вищої освіти.

У дослідженні було розкрито генезу ідеї формування підприємницької компетентності особистості в Китаї, що дозволило краще усвідомити специфіку здійснення цього процесу в сучасних умовах розвитку підприємництва та вищої школи в КНР. Як з'ясовано під час наукових розвідок, на китайських землях підприємництво почало зароджуватися ще на етапі стародавнього суспільства та було пов'язано зі становленням ремесел, торгівлі й лихварства. Також встановлено, що в давні часи ремісники, торговці й лихварі організовували свої професійні товариства та здійснювали підготовку дітей членів цих товариств до відповідного виду професійної діяльності.

У процесі наукового пошуку визначено, що витoki проблеми формування підприємницької компетентності в китайській молоді складають такі ідеї: проведення протягом століть неоднозначної політики щодо підприємництва, що проявляється, з одного боку, у підтримці підприємницької діяльності та сприянні підготовці молоді до неї, а з іншого боку – в установленні жорсткого контролю й обмежень щодо представників цієї професії; приділення наставниками значної уваги питанню формування в майбутніх підприємців законослухняності й патріотизму; культивування в родині і школах цінності підприємництва як запоруки гідного життя людини. Пізніше зазначені ідеї отримали подальший розвиток на всіх наступних етапах історії китайського суспільства, причому на кожному з них реалізація зазначених ідей мали свої особливості, зумовлені соціально-політичними та економічними обставинами в країні.

У *другому розділі* «Теоретичні питання формування підприємницької компетентності студентів у вищій школі КНР» визначено термінологічне поле дослідження, зокрема сутність, структуру та зміст підприємницької компетентності студентів-китайців, з'ясовано специфіку формування

підприємницької компетентності студентів китайської вищої школи у сучасних умовах розвитку підприємництва в Китаї.

На основі аналізу основних підходів китайських та українських науковців до визначення ключових понять дослідження («компетентність», «підприємництво», «підприємницька компетентність») було визначено, що в дисертації під підприємницькою компетентністю розуміємо інтегральне особистісне утворення людини, яке забезпечує її здатність успішно здійснювати підприємницьку діяльність, спрямовану на отримання певних матеріальних і соціальних вигід.

Із урахуванням точок зору різних учених щодо структури та змісту підприємницької компетентності студентів зроблено висновок про те, що ця компетентність включає такі компоненти: мотиваційно-ціннісний (усвідомлення цінності підприємництва, розвиненість мотивів щодо оволодіння цією справою); інформаційно-когнітивний (оволодіння студентами знаннями про сутність підприємницької діяльності та механізм її здійснення); поведінково-діяльнісний (сформованість професійно необхідних груп умінь: організаційно-комунікативних, інноваційно-комерційних, оцінно-коригувальних); особистісно-вольовий (сформованість у майбутніх фахівців особистісних якостей, необхідних для здійснення цієї діяльності).

Результати наукових розвідок китайських науковців засвідчують, що ведення сучасного малого та середнього бізнесу відбувається в умовах жорсткої конкурентної економічної боротьби як усередині країни, так і в масштабах світового ринку загалом, а особливим попитом у різних груп населення користується високотехнологічна й інноваційна продукція. У світлі цього випускники закладів вищої освіти мають більше шансів успішно займатися підприємницькою справою, ніж люди з низьким рівнем освіти.

У дисертації відзначено, що формування підприємницької компетентності студентів у Китаї має свою специфіку, зумовлену особливостями соціально-економічного розвитку країни та ментальними

традиціями китайського народу. Зокрема, характерною ознакою підприємництва в Китаї є гуансі, що відображає систему неформальних зв'язків людини всередині певної соціальної групи, члени якої підтримують один одного й надають допомогу в розв'язанні наявних проблем.

У *третьому розділі* дисертації «Імплементация ідей і досвіду формування підприємницької компетентності студентів закладів вищої освіти КНР у вищій школі України» проаналізовано й узагальнено досвід формування підприємницької компетентності студентів закладів вищої освіти в Китаї, зіставлено теоретичні та практичні доробки китайських та українських педагогів із цього питання, виявлено перспективи творчого використання теоретичних ідей і досвіду формування підприємницької компетентності студентів вищої школи Китаю в українських закладах вищої освіти.

Як визначено, у КНР накопичений багатий досвід формування підприємницької компетентності у студентів закладів вищої освіти. Як було встановлено, у багатьох із них розроблені власні програми реалізації інноваційної й підприємницької освіти, що охоплює аудиторну й позааудиторну діяльність студентів.

Особливу увагу викладачі приділяють формуванню підприємницької компетентності у студентів, які здобувають вищу освіту за спеціальностями, безпосередньо пов'язаними з підприємницькою діяльністю, зокрема за такими: «Управління бізнесом», «Економіка і бізнес», «Електронний бізнес», «Управління туризмом» тощо. У свою чергу це передбачає вивчення майбутніми фахівцями відповідних навчальних дисциплін: «Електронна комерція», «Управління підприємництвом», «Психологія підприємництва» тощо.

У Китаї також функціонує багато філіалів провідних університетів світу, у яких майбутні фахівці проходять професійну підготовку до ведення бізнесу, зокрема за такими спеціальностями: «Підприємництво», «Управління готелем і рестораном» тощо. Причому студенти за власним

вибором можуть отримати подвійні дипломи китайських та престижних європейських чи американських університетів, або всі роки навчаючись на території КНР, або продовжуючи свої навчання на старших курсах за кордоном.

Важливо відзначити, що в Китаї реалізується цілеспрямована державна політика щодо формування підприємницької компетентності у студентів усіх спеціальностей. У світлі цього в закладах вищої освіти будь-якого профілю викладають спеціальні навчальні курси про підприємництво, реалізують освітні програми, спрямовані на підвищення рівня сформованості в майбутніх фахівців підприємницької компетентності.

Формування цієї компетентності в китайських студентів відбувається також у процесі організації їхньої позааудиторної діяльності, що передбачає застосування різних методів і форм роботи. Так, у КНР реалізують різні міжнародні проекти, освітні програми, спрямовані на формування підприємницької компетентності молоді. Також у країні запроваджено спеціальну державну програму з навчання молоді основ підприємництва. Крім того, у китайських закладах вищої освіти проводять багато інших заходів, присвячених формуванню підприємницької компетентності: зустрічі з успішними підприємцями, майстер-класи, бізнес-форуми, конкурси стартапів, конкурси, змагання, тематичні тижні, студентські конференції тощо.

Як було встановлено в дослідженні, в останні десятиріччя підприємництво та підприємницька освіта в Україні інтенсивно розвиваються, проте в цих царинах існує багато різних проблем. Тому виникає потреба в пошуку нових шляхів підвищення рівня сформованості підприємницької компетентності українських студентів. Одним із таких шляхів є вивчення та творче використання перспективних доробок із порушеного питання китайських педагогів. У дослідженні виявлено такі перспективні напрями творчого використання досвіду формування підприємницької компетентності студентів вищої школи Китаю

в українських закладах вищої освіти: розширення для студентів неекономічного профілю спектру елективних навчальних дисциплін, пов'язаних із веденням малого бізнесу в межах обраних спеціальностей, збагачення змісту профільних дисциплін основами підприємництва; розроблення й реалізація національного проєкту з формування підприємницької компетентності студентів, до реалізації якого мають бути залучені всі заклади вищої освіти, органи влади різного рівня, а також успішні бізнесмени; надання з боку закладу вищої освіти та держави загалом інформаційної, правової, освітньої, фінансової підтримки в розробленні й реалізації перспективних стартапів.

Ключові слова: підприємницька компетентність, підприємець, студент, заклад вищої освіти, КНР, досвід.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дослідження

1. Ду Цзінсюй. Підприємницька компетентність як педагогічна категорія. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: зб. наук. пр. ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Харків: ТОВ «Вид-во НТМТ», 2017. Вип. 4 (84). С. 25–32.

2. Ду Цзінсюй. До питання формування підприємницької компетентності студентів в університетах КНР. *Вісник Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка*: зб. наук. пр. Сер.: Педагогічні науки. Старобільськ: Вид-во ДЗ «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2018. Вип. 8 (32). С. 94–99.

3. Ду Цзінсюй, Ткачова Н. О. Шляхи формування підприємницької компетентності студентів в українських і китайських університетах (порівняльний аналіз). *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*: зб. наук. пр. Київ. нац. лінгвіст. ун-ту. Київ: Київ. нац. лінгвіст. ун-т, 2018. Вип. 2 (58). С. 28–32.

4. Ду Цзінсюй. Передумови та історія розвитку ідеї формування підприємницької компетентності молоді в Китаї. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. пр. ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Харків : ТОВ «Видавництво НТМТ», 2019. № 4 (96). С. 275–286.

5. Ду Цзінсюй. Визначення поняття «підприємницька компетентність» у китайській та українській науковій думці (результати порівняльного аналізу). *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 22. Т. 1. С. 13–15.

6. Ду Цзінсюй. Порівняльна характеристика стану розробленості проблеми формування підприємницької компетентності студентів вищої школи в КНР та Україні. *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. пр. Хар. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Харків : Хар. нац. пед. ун-т, 2020. Вип. 48. С. 32–41.

7. Du Jingxu, Tkachova N. Prospective areas of creative using the Chinese experience in forming students' entrepreneurial competence within the Ukrainian higher school. *Polish science journal*. 2002. № 3 (24). P. 28–34.

Наукові праці апробаційного характеру

8. Ду Цзінсюй. Про сутність поняття «підприємницька компетентність». *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи* : зб. матеріалів III-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (Баку – Ужгород – Дрогобич, 17 листопада 2017 р.). Баку – Ужгород – Дрогобич. 2017. С. 171–173.

9. Ду Цзінсюй. Структура та зміст підприємницької компетентності студентів закладів вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали III-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 10 квітня 2018 р.). Харків, 2018. С. 214–217.

10. Ткачова Н. О., Ду Цзінсюй. Ідея формування підприємницької компетентності особистості в педагогічних працях В. Сухомлинського. *Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського* : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 27 вересня 2019 р.). Харків : Хар. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2019. С. 125–129. (*Особистий внесок здобувача:*

характеризування основних поглядів В. Сухомлинського про формування підприємницької компетентності особистості).

11. Ду Цзінсюй. Історико-педагогічні аспекти становлення ідеї формування в китайської молоді підприємницької компетентності. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали VI-ї Міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 12 грудня 2019 р.). [Хар. нац. пед. ун-т умені Г. С. Сковороди]. Харків : Мітра, 2020. С. 295–298.

12. Du Jingxu. The results of analysis of the experience of forming entrepreneurial competence of students in the higher school of Ukraine. *Modern science: problems and innovations* : The 4th International scientific and practical conference (Stockholm, June 28–30, 2020). Stockholm : SPG Publish, 2020. P. 102–196.